

Israël en de Palestijnen

Wie de Bijbel onbevangen probeert te lezen, ontkomt niet aan de conclusie dat het Joodse volk een unieke plaats heeft in het heilshandelen van God. Israël is Gods uitverkoren volk. Waarom? Omdat het zo'n begaafd en hoogstaand volk is? Zeker niet. Israël dankt haar verkiezing niet aan eigen kwaliteiten. Het is Gods vrije liefde en genade.

Mozes laat daarover geen misverstand bestaan als hij het Joodse volk in de woestijn toespreekt: 'Niet omdat u groter was dan al de andere volken heeft de HEERE liefde voor u opgevat en u uitgekozen, want u was het kleinste van al de volken. Maar vanwege de liefde van de HEERE voor u, en om de eed die Hij uw vaders gezworen had, in acht te nemen' (Deut.7:7,8; vgl. Ezech.16:3,6). Iedere gedachte aan superioriteit boven de andere volken wordt in het Oude Testament bij de wortel afgesneden.

Land onder Gods hand

Het verkoren zijn van Israël brengt zowel bijzondere

voorrechten als specifieke verplichtingen met zich mee. Wie verkiezing zegt, zegt verbond en bij het verbond hoort onlosmakelijk de landbelofte. Bij de roeping van Abraham horen we de tweeslag in Gods belofte doorklinken: Ik zal u een groot volk maken en Ik zal u een land geven. Ook het land speelt een essentiële rol in de weg die God met Israël wil gaan. Het is een heilig land, dat wil zeggen een land door God apart gezet. Israël is het uitverkoren volk en het land dat God de Israëlieten schenkt, is het uitverkoren land, aan Israël toegezegd tot een 'eeuwig bezit' (Gen.17:8). Het is het land onder Gods hand (Neh.9:15).

De Duitse theoloog F.W. Marquardt typeerde de landbelofte als de bijbelse kern, als een *Herzstück*, dat behoort tot de *unvergesslichen und unaufgebbaren Grund der jüdischen Existenz aller Zeiten*. Hij stemt volledig in met de opvatting van de oudtestamenticus Rolf Rendtorff, die meent dat we de hele theologie van het Oude Testament beter nog vanuit de landbelofte dan vanuit het verbond van God met Israël kunnen verstaan.

De verkiezing van Israël is niet los te zien van het wonen in het land

Jeruzalem

Een speciale rol in het verkiezend handelen van God met Israël is weggelegd voor Jeruzalem. God verkiest Jeruzalem als de plaats waar Hij wil wonen te midden van Zijn volk (2 Kron.6:5,6). De stad is van groot belang vanwege haar tekenkarakter: Jeruzalem staat symbool, zowel voor het volk als voor het land (Ps.78:68,69).

Geen recht

Het feit dat Israël het uitverkoren volk is, heeft ook een keerzijde.

God vraagt van Zijn volk gehoorzaamheid aan de Thora. Onder die voorwaarde alleen geldt ook de landbelofte. Het landbezit is geen kwestie van recht maar van genade. God is vrij om Israël het land te schenken; het staat Hem evenzeer vrij Zijn volk het land weer te ontnemen wanneer het weigert Hem alleen te dienen en Zijn verbond te onderhouden. In zijn zwanenzang heeft Mozes het volk hartstochtelijk opgeroepen om Gods geboden niet te vergeten: 'Neem al de woorden waarmee ik u heden waarschuw, ter harte, zodat u uw kinderen gebiedt al de woorden van deze wet nauwlettend te houden. Want het is geen woord zonder inhoud voor u, maar het is uw leven. En door dit woord zult u de dagen verlengen in het land waarvoor u de Jordaan oversteekt om het in bezit te nemen' (Deut.32:46,47; vgl. Jozua 23:16).

De verkiezing van Israël is niet los te zien van het wonen in het land, maar van vanzelfsprekendheid is geen sprake. Hangt de trouw van God dan af van Israëls gehoorzaamheid? Dat niet. Het verbond van God – ook wel de buitenkant van Gods verkiezing genoemd – is per slot van rekening niet afhankelijk van het menselijke handelen. In die zin kunnen we niet

spreken van een voorwaardelijk bezit van het land. Wel kan door de afvalligheid van (een deel van) Israël het landbezit tijdelijk onderbroken worden.

Toch blijkt in het oordeel van de ballingschap Gods straf het laatste woord niet te hebben. In het profetisch perspectief zit ook steeds het element van terugkeer naar het land van de belofte, zodra God Zich weer over Zijn desolate volk wil ontfermen.

Andere volken

Wat betekent de verkiezing van Israël, inclusief de landbelofte, voor de relatie tot de andere volken? Hier tekenen zich in het Oude Testament twee lijnen af. Enerzijds krijgt Jozua de uitdrukkelijke opdracht om de vreemde volken die het land bewonen uit te roeien. Daarbij moeten we bedenken dat het om een eenmalige, specifieke opdracht gaat, die we niet in het algemeen en voor alle tijden kunnen doortrekken.

Ook binnen het orthodoxe jodendom leeft de overtuiging dat in de huidige politieke situatie geen beroep gedaan kan worden op de opdracht die Jozua eens kreeg. Zoiets is één keer gebeurd, maar mag zich niet herhalen, is de gedachte. De Talmoed wijst erop dat het gebod om de vijanden voor

Kerk, Israël en onopgeefbare verbondenheid

In de kring van de Gereformeerde Bond was sinds het midden van de jaren zeventig van de vorige eeuw een sterk toenemende belangstelling voor Israël te zien. Er werden studiereizen naar Israël georganiseerd voor predikanten. Via de Evangelische Omroep waren er uitzendingen onder de titel Zicht op Israël. Later werden deze lezingen uitgegeven in drie bundels met dezelfde titel. Op gemeenteavonden en tijdens classicale vergaderingen werd het thema aan de orde gesteld. In prediking en voorbede kwam het Joodse volk met regelmaat ter sprake.

De laatste jaren is er in dit opzicht duidelijk sprake van een kentering. De aandacht voor het Joodse volk is in de volle breedte van de kerk, inclusief het achterland van de Gereformeerde Bond, afgenomen. Wat de oorzaken daarvan zijn? Een aantal zaken springt eruit:

1. De berichtgeving via de media is de laatste tijd niet bepaald pro-Israël. Anti-joodse uitlatingen van bekende Nederlanders zoals Gretha Duisenberg en oud-premier Van Agt krijgen brede aandacht in de pers en hebben grote invloed op de publieke opinie, ook onder christenen.
2. Was Israël in de decennia na de Tweede Wereldoorlog vooral het slachtoffer van de Holocaust, gaandeweg is het beeld verschoven. Nu is Israël de 'bezetter' en 'onderdrukker', waarbij de Palestijnen worden beschouwd als het kind van de rekening. In deze discussie ontbreken de nuances nogal eens en krijgt de geschiedenis niet zelden een tendentieuze inkleuring. Het blijkt moeilijk te zijn om vast te houden aan Gods weg met het Joodse volk, zonder daarbij de ogen te sluiten voor de

fouten waaraan de Joodse staat zich schuldig maakt en voor de moeilijke positie waarin veel Palestijnen, met name ook de Palestijnse christenen, zich bevinden.

3. De opstelling van de Protestants Kerk in Nederland bevestigt deze beeldvorming. Deze is gaandeweg kritischer geworden richting Israël, terwijl ze de Palestijnen steeds inniger lijkt te omarmen. Nog altijd valt te betreuren dat de post van theologisch adviseur namens onze kerk in Jeruzalem is opgeheven. In plaats daarvan is een functionaris uitgezonden namens Kerk in Actie en werkzaam bij Sabeel, het oecumenisch centrum voor Palestijnse bevrijdingstheologie in Oost-Jeruzalem. De berichtgeving via dit kanaal heeft velen in onze kerk doen vervreemden van de Israëltheologie zoals de Nederlandse Hervormde Kerk die na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde en uitdroeg.
4. De aandacht voor Gods weg met Israël in prediking en voorbede is onder ons sterk afgenomen. Preken uit het Oude Testament kenmerken zich (opnieuw) door een sterke mate van vergeestelijking. Visie op de blijvende geldigheid van Gods beloften is veelal afwezig, waardoor de bewustwording en toerusting van gemeenteleden ten aanzien van deze problematiek achterwege blijven. De legitieme concentratie op Christus en Zijn verzoeningswerk in de verkondiging mag ons niet de ogen doen sluiten voor de blijvende plaats van Israël in het heilshandelen van God. En de voorbede voor het Joodse volk mag eigenlijk in geen enkele kerkdienst ontbreken. Niemand minder dan de apostel Paulus gaat ons daarin voor (Rom. 10:1).

zich uit te drijven bedoeld was voor toen, voor die zeven concrete volken die Kanaän bewoonden. Deze stammen zijn er echter

betreffende de 'zeven naties' niet meer van toepassing zijn, omdat de herinnering aan hen nu is vergeten. Daarbij komt dat Jozua de opdracht met een duidelijke reden krijgt: de maat van de ongerechtigheid onder de Kanaänitische volken is in de ogen van de Eeuwige vol.

De hoofdlijn in het Oude Testament is dat de verkiezing van Israël niet ten koste gaat van

de andere volken, maar juist is bedoeld tot zegen van de *gojim*. De roeping van Abraham tot stamvader van het uitverkoren volk moeten we zien tegen de achtergrond van Gods heilsplan met de volkeren. De vader der gelovigen krijgt dat van meet af aan te horen: 'Ik zal u tot een groot volk maken, en u zegenen (...) en in u zullen alle geslachten van het aardrijk gezegend worden' (Gen. 12:2,3). Er is nog een aspect. In het Oude Testament vormt de landbelofte

Dat Israël is uitverkoren moet tot zegen van andere volken zijn

allang niet meer. De grote Joodse geleerde Maimonides oordeelt nadrukkelijk dat de bevelen

voor Israël geen tegenstelling met de kernopdracht van de Thora: recht en gerechtigheid betrachten. Deze opdracht heeft gevolgen voor de wijze waarop Israël omgaat met de vreemdeling binnen haar landsgrenzen en voor de volkeren te midden waarvan zij leeft.

Nieuwe Testament

Is er met de komst van Jezus Christus in deze stand van zaken iets veranderd? Anders geformuleerd: is de verkiezing van Israël, inclusief de landbelofte, in het Nieuwe Testament nog wel van kracht? De Nederlandse Hervormde Kerk heeft na de Tweede Wereldoorlog volmondig ja gezegd op deze vraag. Met name in de nota *Israël, land, volk en staat* uit 1970 heeft zij uitgesproken dat Israël nog altijd gezien moet worden als het uitverkoren volk en dat de landbelofte nog kaarsrecht overeind staat. In de afgelopen decennia is hier in toenemende mate kritiek op gekomen. Vooral uit de hoek van het werelddiaconaat – dat nu Kerk in Actie heet – was dit geluid te horen. De kritiek op de naoorlogse Israëltheologie komt voort uit de waarneming dat de Palestijnen steeds meer in het gedrang komen. Vooral in de kringen rond Sabeel – een Palestijnse christelijke organisatie die gevoed wordt door de Palestijnse bevrijdingstheologie – klinken steeds meer stemmen die oproepen om het hervormde standpunt van 1970 te verlaten. Ze pleiten voor een herijking van bijbelse begrippen. De term 'volk van God' in de Bijbel zouden we niet als een etnische categorie maar als een theologisch gegeven moeten zien. Het gaat om het volk van de Thora, en dat betreft exclusief degenen die uit de Thora willen leven. Bovendien: na de komst en het werk van Jezus Christus moeten we de landbelofte niet langer uitsluitend op Israël betrekken, maar heeft deze belofte

mondiale, universele betekenis gekregen.

Een en ander betekent dat onze onopgeefbare verbondenheid, zoals verwoord in de kerkorde van de Protestantse Kerk, zich niet richt op het Joodse volk als zodanig, maar op de gelovige Jood, zoals we ons eveneens verbonden weten met de gelovige Palestijn. Christelijke steun aan de staat Israël zal zich ook niet langer kunnen beroepen op de blijvende geldigheid van de landbelofte. Joden en Palestijnen hebben in dit opzicht gelijke rechten en geen van beide partijen kan rechten claimen op basis van bijbelse uitspraken.

In deze gedachtegang signaleren we een vergeestelijking en universalisering van de landbelofte. De wereld heeft de plaats van dat ene specifieke land ingenomen. In het heilshandelen van God is de rol van de kleine strook land die God aan Abraham beloofd had, voor eens en voor altijd uitgespeeld. Onze aandacht is niet langer gericht op het geografische Sion, maar op het hemelse Jeruzalem, metafoor voor het heil dat te wachten staat als Gods Koninkrijk definitief aanbreekt.

Fatale wissel

Hier gaat naar onze mening een fatale wissel om. Toegegeven, in het Nieuwe Testament komt de landbelofte minder vaak en minder

De wereld is de plaats van dat ene specifieke land gaan innemen

expliciet aan de orde dan in het Oude Testament. Maar het is de vraag welke conclusie daarbij hoort. Dr. S. Gerssen (1923-1989),

Hier gaat naar onze mening een fatale wissel om

de onvergetelijke secretaris van de hervormde Raad voor Kerk en Israël, houdt er precies de omgekeerde redenering op na. Is het feit dat de evangeliën en de brieven zo zwijgzaam zijn ten aanzien van het land niet juist een signaal dat we ook in het Nieuwe Testament de saamhorigheid van land en volk mogen veronderstellen? Vanwege de onlosmakelijke twee-eenheid in het Oude Testament mogen we toch verwachten dat een ingrijpende verandering in dit opzicht duidelijk zou worden vermeld? Nu dat nergens het geval is, moeten we aannemen dat de lijnen van oude naar nieuwe verbond ook in dit opzicht moeten worden doorgetrokken.

Bijbelteksten

Er zijn trouwens enkele Schriftgedeelten die dit vermoeden krachtig bevestigen. Lees het woord van Paulus in de Romeinenbrief: voor hen gelden – niet: golden – de beloften (Rom.9:4). Wie geeft ons het recht om de landbelofte daarvan uit te zonderen? Een tweede signaal vangen we op in de rede van Stefanus (Hand.7). Stefanus beschrijft de wijze waarop Abraham gekomen is tot het land van de belofte en trekt dan in één pennenstreek de lijn door: dat is het land waar jullie nog steeds in wonen. Geen woord over een eventuele verandering van situatie. Omdat het land eens aan Abraham en zijn zaad is toegezegd, daarom wonen jullie er nu nog (vs.2-5). Bovendien, op meer dan één plaats wordt in het Nieuwe Testament gesproken over een blijvende rol voor Jeruzalem. Ook na kruis en opstanding oriënteren de apostelen zich zonder schroom op de tempel als huis van gebed (Hand.3:1). Uitgerekend hier onderwijzen zij

bij voorkeur hun volksgenoten (Hand.4:2; 5:21,25,28,42). In Zijn apocalyptische rede voorziet Jezus donkere dagen voor de heilige stad (Luk.21:5-36). Heidenen zullen haar omsingelen en haar inwoners doden of verdrijven. De vernietiging van stad en tempel zijn onafwendbaar, waarbij de schuld van het Joodse volk aan deze catastrofe niet wordt verzwegen. Betekent deze oordeelsaanzegging over Jeruzalem ook het definitieve einde van de heilsfunctie van de stad? Het mag ons niet ontgaan dat Jezus nadrukkelijk een grens aangeeft in het geweld van de *gojim* tegen Jeruzalem. Er is een 'totdat'. Jeruzalem zal door de heidenen vertreden worden 'totdat' de tijden der heidenen vervuld zullen zijn. Na de ontwijding van stad en heiligdom zal er kennelijk ook sprake zijn van herstel.

Eindtijdlading

Dezelfde gedachtegang valt af te leiden uit een ander woord over Jeruzalem dat we bij de evangelist Lukas tegenkomen. In hoofdstuk 13:35 vernemen we een soortgelijke conclusie uit de mond van Jezus, nadat Hij ook daar het oordeel over de heilige stad heeft aangekondigd: 'Zie, uw huis wordt als een woestenijs voor u achtergelaten. Voorwaar, Ik zeg u dat u Mij niet zult zien, totdat de tijd zal gekomen zijn dat u zult zeggen: Gezegend is Hij Die komt in de Naam van de Heere.' De nieuwtestamenticus dr. S. Janse legt er de vinger bij dat het hier gaat om een messiaans geduide aanhaling uit Psalm 118:26. Hij ontkent dat vervulling van deze woorden exclusief gezocht zou moeten worden in het gebeuren van Jezus' intocht, wanneer deze woorden opnieuw klinken. Jezus' voorzeggings heeft een veel wijdere strekking en bevat een eindtijdlading. Daarmee wordt eens

te meer bevestigd dat in de evangeliën de verwachting voor het herstel van Jeruzalem en dus ook de hoop voor een opnieuw bewonen van het land voluit aanwezig is.

Concrete roeping

Op grond van deze overwegingen mogen we stellen dat de blijvende verkiezing van Israël ook de blijvende geldigheid van de landbelofte veronderstelt. In de handreiking *Israël, volk, land en staat* uit 1970 heeft de Hervormde Kerk heel bewust deze positie betrokken. We lezen daarin met zoveel woorden: 'Als de verkiezing van het volk en de daarmee verbonden beloften van kracht blijven, volgt daaruit dat ook de band tussen volk en land van Godswege gehandhaafd blijft. Het land hoort immers volgens het Oude Testament wezenlijk bij het uitverkozen volk.'

Wat betekent deze conclusie voor de roeping van de christelijke kerk ten opzichte van Israël enerzijds en ten aanzien van de Palestijnen anderzijds? Wat betreft onze relatie met Israël vraagt de omschrijving 'onopgeefbaar verbonden' een concrete en daadwerkelijke solidariteit met het Joodse volk. Binnen deze solidariteit past geen steunbetuiging aan publicaties die eenzijdig loyaal zijn aan de Palestijnse bevolking, zoals bijvoorbeeld

Solidariteit met Israël sluit eenzijdige loyaliteit met Palestijnen uit

het zeer bevooroordeelde Kairosdocument (2009), dat door het moderamen van onze synode in ontvangst werd genomen. Hiermee wordt overigens niet gepleit voor een kritiekloze acceptatie en legitimatie van alles wat de Joodse staat zegt en doet. Kritiek zal echter alleen gegeven kunnen worden vanuit een ondubbelzinnige attitude van verbondenheid, gebaseerd op Gods blijvende beloften voor dit volk. Anderzijds zal de christelijke kerk haar ogen niet willen sluiten voor de problemen waarmee de Palestijnen worstelen. Problemen die overigens niet alleen zijn veroorzaakt door het Joodse handelen maar hen ook zijn aangedaan door de eigen leiders. Bijzondere aandacht en zorg dienen er vanuit de kerk te zijn voor de Palestijnse christenen die doorgaans in een dubbel moeilijke positie verkeren.

Auteur van deze brochure is dr. M. van Campen, hervormd predikant te Zwartebroek.

Gespreksvragen

1 Welke plaats neemt Israël in binnen uw gemeente als het gaat om prediking, catechese, kringwerk en voorbede? Zijn er volgens u verbeterpunten?

2 Herkent u de stelling dat de belangstelling voor Israël onder ons in de afgelopen jaren is afgenomen? Wat zijn volgens u de voornaamste oorzaken daarvan?

3 De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de positie van de Palestijnen onder ons in het verleden niet veel aandacht kreeg. Bent u het eens met de opvatting dat wij als kerk meer steun moeten geven aan initiatieven die vrede en verzoening tussen Joden en Palestijnen willen bevorderen?

4 Wat zouden wij kunnen betekenen voor Palestijnse christenen en Messiasbelijdende Joden in Israël en daarbuiten?

Uitgave van de Gereformeerde Bond in de Protestantse Kerk
Bijlage bij *De Waarheidsvriend*, 26 mei 2011

Kleine Fluitersweg 253, 7316 MX Apeldoorn | tel. 055-5766660
www.dewaarheidsvriend.nl | www.gereformeerdebond.nl

Verder lezen:

- M.J. Paul, L.W.G. Blokhuis en P.A. Siebesma, *Land voor vrede? Een studie over Israëls landgrenzen* (Kampen, 1993).
- M. van Campen en G.C. den Hertog, *Israël, volk, land en staat. Terugblik en perspectief* (Zoetermeer, 2008)
- H. de Jong, *De landbelofte*, Willem de Zwijgerstichting 2011.